

Wójcik, Zbigniew

Regina Danysz-Fleszarowa 1888-1969

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/4, 791-796

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

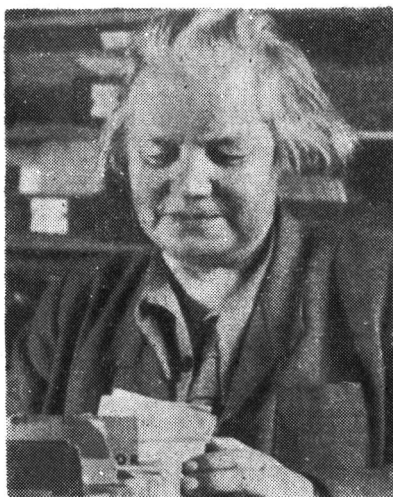

REGINA DANYSZ-FLESZAROWA
1888—1969

W pierwszej połowie 1913 r. na uniwersytecie w Paryżu Regina Danysz jako pierwsza Polka obroniła pracę doktorską z zakresu historii nauk geologicznych. Swoją rozprawę *Étude critique d'une carte ancienne de Pologne dressée par Stanislas Staszic (1806)* poświęciła analizie dorobku naukowego autora pracy *Ziemiorodztwo Karpatów*. Promotorem był profesor Ch. Vélain z Sorbony. Faktycznym opiekunem i zapewne także inicjatorem pracy — Eugeniusz Romer z uniwersytetu we Lwowie.

Zarówno temat, jak i sposób ujęcia, zostały nie tylko przychylnie ocenione przez władze uniwersytetu w Paryżu, lecz i recenzentów¹. Autorka wracała jeszcze dwukrotnie w latach późniejszych do analizy mapy Staszica podczas obchodów stulecia jego zgonu, zajmując się wówczas problematyką z zakresu topografii. Temat ten, intrygujący nadal historyków nauki, po 49 latach od ukazania się rozprawy R. Danysz stał się przedmiotem interesującej pracy J. Staszewskiego *Stanisława Staszica synteza hipsometrii Polski* (Gdańsk 1962). Najlepiej świadczy to o szczęśliwym wyborze tematu przez Romera i podjęciu przez R. Danysz pracy o ważnym znaczeniu naukowym.

Regina Zofia Danysz urodziła się 28 III 1888 r. w Wiśniewie koło Siedlec. Ojciec Piotr Danysz (brat wybitnego przyrodnika Jana) znany był jako autor licznych opracowań popularnonaukowych z zakresu rolnictwa. Elementarne wykształcenie otrzymała w domu w Brusowie koło Ryk, gdzie jej rodzice posiadali niewielki majątek. Następnie uczyła się w Warszawie, a później w Kijowie. Jesienią 1906 r. wyjechała na studia geograficzne do Zurychu, skąd po roku przeniosła się do Paryża, gdzie uczęszczała na wykłady z geografii i geologii. Podczas ferii uczestniczyła w wyprawach badawczych Ludomira Sawickiego w Tatrach i na Kujawach. Przedmiotem badań były wówczas zagadnienia limnologiczne. Dyplom *licenciée ès sciences* otrzymała w 1910 r. na uniwersytecie w Paryżu. Trzy lata później na tymże uniwersytecie otrzymała tytuł *docteur ès sciences naturelles*. W 1913 r. w Warszawie opublikowała z zakresu specjalności geograficzno-fizycznych pracę o rozmieszczeniu opadów atmosferycznych w Polsce. Pracę tę wykonała u E. Romera we Lwowie, gdzie poznała przyszłego męża Albina Fleszara, wybitnie zdolnego geo-

¹ W kilka miesięcy po opublikowaniu pracy R. Danysz, recenzję jej napisał B. Olszewicz, „Ziemia”, R. 4: 1913 nr 44, ss. 723—724.

loga. Po ślubie, wspólnie z nim prowadziła prace geologiczne w Karpatach, a także uczestniczyła w organizacjach niepodległościowych, przekształconych później w Legiony². Po śmierci męża w 1916 r., pozostała z synem Mieczysławem Albinem i zdobywała środki na utrzymanie głównie z druku prac popularnonaukowych. Pod koniec wojny światowej otrzymała czasowo zatrudnienie w Ministerstwie Oświecenia Publicznego, a następnie przeniosła się do pracy w Państwowym Instytucie Geologicznym w charakterze bibliotekarki, gdzie pracowała do połowy 1944 r. Nie przerwała tej pracy nawet w latach 1935—1938 kiedy jako senator czynnie walczyła o właściwą organizację nauki i prawa polityczne dla działaczy lewicowych. Kontynuowała także prace biblioteczne i bibliograficzne podczas okupacji, tworząc w pokoju służbowym redakcję wydawnictw konspiracyjnych. W okresie powojennym była również bibliotekarką w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, a od 1951 r. pracownikiem Muzeum Ziemi. Tutaj ostatecznie w 1958 r. przeszła na emeryturę, pozostając czynnym pracownikiem tej instytucji do końca życia. Śmierć zaskoczyła ją w dniu 30 czerwca 1969 r. w Gdyni, którą zwiedzała podczas podróży na urlop. Pochowana została na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie³.

Od wydrukowania pierwszej pracy z zakresu historii nauk geologicznych do śmierci Regina Danysz-Fleszarowa była przede wszystkim bibliografem i historykiem nauki. Z tego zakresu opublikowała ponad 100 większych i mniejszych prac. Niektóre, zaledwie naszkicowane pozostały w archiwum Muzeum Ziemi. Inne bardziej dopracowane zostały wykończone i skierowane do druku w tomach historycznych „Prac Muzeum Ziemi”.

Największym osiągnięciem naukowym R. Danysz-Fleszarowej jest *Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski*. Ukazała się ona w latach 1957—1966, część pierwsza zawiera materiał dotyczący pierwszej połowy bieżącego stulecia, druga materiał od połowy XVIII do końca XIX w. Jest to praca ogromna. Stanowi ona podsumowanie ponad 25-letniej pracy bibliograficznej autorki, dokumentowanej rocznymi bibliografiami geologicznymi wydawanymi przez Państwowy Instytut Geologiczny w latach 1920—1947. Pomocą w opracowaniu bibliografii przez R. Danysz-Fleszarową było niezbędne nie tylko jej przygotowanie w zakresie dyscyplin geologicznych i geograficznych, ale także wielka erudycja historyczna. Wynikiem studiów w tych dyscyplinach, przy wielkiej pracowitości, mogła się ona podjąć wykonania dzieła, jakiego nie posiadają państwa o wielkich tradycjach w zakresie badań geologicznych.

Bibliograficzne prace retrospektywne R. Danysz-Fleszarowej, traktowane jako opracowania materiałowe z zakresu historii nauk geologicznych, mają wiele wad. Stosunkowo poprawnie wykonany jest jedynie tom pierwszy części pierwszej. Podczas pracy nad tym tomem, Kierownictwo Muzeum Ziemi zapewniło bowiem autorce, niezbędną pomoc techniczną. Dalsze tomy powstały w Instytucie Geologicznym, gdzie tej pomocy autorce nie zdołano zapewnić. Stąd wynikła konieczność druku

² Ostatni okres życia A. Fleszara został omówiony częściowo w oparciu o archiwalia R. Danysz-Fleszarowej oraz o książkę T. Biernackiego i J. Brato, *Major Albin Fleszar «Satyr»*. Warszawa 1937.

³ Bardziej szczegółowo życie i działalność naukową oraz społeczną Reginy Danysz-Fleszarowej omawiam w artykule *Działalność naukowa i społeczna Reginy Danysz-Fleszarowej* zamieszczonym w nrze 18 „Prac Muzeum Ziemi” (w druku).

uzupełnień zestawionych przez innych autorów. Nie umniejsza to jednak zasług w pionierskiej pracy R. Danysz-Fleszarowej.

Z okresem pracy w Muzeum Ziemi po ostatniej wojnie związane są nie tylko największe osiągnięcia R. Danysz-Fleszarowej w zakresie bibliografii. Tu napisała, a w większości także opublikowała znaczną liczbę artykułów z zakresu historii nauk geologicznych. Jest rzeczą zrozumiałą, że są one wynikiem prac analitycznych nad bibliografią geologiczną. To w oparciu o materiały do drugiej części *Retrospektywnej bibliografii geologicznej Polski* powstały opracowania o mapie geologicznej Polski J. S. Guetarda. Wprawdzie pracę tę знаła już ona w 1913 r., ale inne opracowania dotyczące Polski tego autora dopiero zamieściła w swojej bibliografii retrospektywnej. Wtedy także natrafiła na „Pamiętnik Górnictwa i Hutnictwa” współredagowany przez J. B. Puscha w 1830 r. Wreszcie z tego czasu pochodzi artykuł o naukach o Ziemi w czasopiśmie polskich w drugiej połowie XVIII w., a także opracowanie (może najślabsze) o pierwszych oryginalnych polskich pracach geologicznych z tegoż okresu. Ostatni jej artykuł, który pośmiertnie został skierowany do druku, poświęcony jest tematyce geologicznej Zjazdów Polskich Lekarzy i Przyrodników, a zawarty tam materiał uzupełnia luki z bibliografii (nowe materiały częściowo ze zbiorów prywatnych piszącego te słowa). Wreszcie do tej grupy opracowań należy monografia bibliograficzna „Pamiętnika Fizjograficznego” obejmująca poza geologią również inne dyscypliny przyrodnicze.

Analizując publikacje historyczne R. Danysz-Fleszarowej dochodzi się do wniosku, że dorobek naukowy i organizacyjny Stanisława Staszica stanowił przedmiot jej wieloletniego zainteresowania. Pisała o tym w 1913 r., w okresie międzywojennym, a także w 1967 r. Z innych badaczy interesował ją szczególnie wybitny gleboznawca i dyrektor Instytutu Rolniczego w Puławach Wasilij Dokuczajew wraz ze swoimi postępowymi współpracownikami. Badaczowi temu poświęciła dwa obszernie studia pozwalające dokładnie poznać wkład uczonych rosyjskich do zbadania ziem polskich.

R. Danysz-Fleszarowa była jedną z inicjatorek ratowania materiałów do najnowszej historii nauk o Ziemi. W oparciu o zebrane przez nią materiały narodziło się ciekawe i jedyne w swoim rodzaju studium o naukach o Ziemi i naukach biologicznych na terenie okupowanej Warszawy w okresie 1939—1944. Już w ostatnich latach swego życia, za pośrednictwem Muzeum Ziemi, przystąpiła do rozesłania ankiety do różnych przedstawicieli nauk geologicznych, zmierzającej do uchwycenia całokształtu problematyki badań geologicznych w Polsce podczas okupacji. Materiały tej ankiety już nie zdołała opracować.

Pracowała także nad słownikiem biograficznym geologów polskich drukujących swe spostrzeżenia naukowe w XX w. Taki słownik w rzeczywistości zestawiała i przekazała go do archiwum Muzeum Ziemi. Zestawiała także publikacje popularnonaukowe z zakresu geologii dla potrzeb informacji bibliotecznych, sporządzała katalog map Muzeum Ziemi itp.

Obok licznych prac zawodowych była przede wszystkim wybitnym działaczem społecznym. Jako wieloletnia współpracowniczką Aleksandra Janowskiego w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym redagowała „Ziemię” poświęcając wiele uwagi zagadnieniom historii nauki i techniki. W „Ziemi” za czasów redakcji R. Danysz-Fleszarowej (1926—1930)

debiutowali, bądź drukowali znawcy zagadnień historii nauki i techniki: Stanisław Małkowski, Mieczysław Radwan, Juliusz Zborowski i wielu innych.

Organizacjom turystycznym pozostała wierna do końca życia. W „Turystyce” w okresie powojennym wydrukowała dwa szczególnie cenne artykuły. Pierwszy z nich omawiał działalność Aleksandra Jabłonowskiego („Twórca polskiego krajoznawstwa”), a drugi jest wspomnieniem pośmiertnym Eugeniusza Romera.

Poza Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym do ostatnich lat życia była czynnym członkiem Stowarzyszenia Polskich Bibliotekarzy. Jako aktywnemu członkowi Ligi Kobiet w dniu 7 marca 1960 r. Rada Państwa nadała jej order Sztandaru Pracy I Klasy.

Wypada również podkreślić, że Regina Danysz-Fleszarowa była aktywnym członkiem Zespołu Historii Nauk Geologicznych przy Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN. Uczestniczyła czynnie nie tylko w naradach tego zespołu lecz również opublikowała w „Materiałach i Studiach z Dziejów Nauki Polskiej” dwa obszerne studia. Jedno z nich poświęcone zostało dwómsetleciu mapy geologicznej Polski J. S. Guetarda, a drugie omawiało wydawany w Warszawie w latach 1881—1921 „Pamiętnik Fizjograficzny”.

Zbigniew Wójcik

WYBÓR PRAC REGINY DANYSZ-FLESZAROWEJ
Z ZAKRESU HISTORII NAUK O ZIEMI *

1. Étude critique d'une carte ancienne de la Pologne dressée par Stanislas Staszic (1806). Paris 1913 Jouve Cie ss. 59.
2. Dwudziestolecie Towarzystwa Krajoznawczego. *Przegląd Geograficzny* T. 6: 1926 s. 147—149.
3. Obchód Staszycowski. *Ziemia* R. 11: 1926 nr 2 s. 24.
4. Pomnik Wacława Nałkowskiego. *Tamże* nr 12 s. 188—189.
5. Prof. dr Eugeniusz Romer. *Tamże* nr 5 s. 79.
6. Jubileusz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. *Tamże* nr 17 s. 268.
7. Jubileusz Towarzystwa. *Tamże* nr 15—16 s. 252.
8. Broszura nasza o Stanisławie Staszicu. *Tamże* nr 5 s. 80.
9. Prof. W. Antoniewicz. *Tamże* nr 8 s. 128.
10. Jubileusz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. *Tamże* nr 18 s. 284.
11. Jubileusz Towarzystwa. *Tamże* nr 13—14 s. 219—220.
12. Obchód 20-lecia. *Tamże* nr 4 s. 64.
13. Zjazd Jubileuszowy; Ś.p. Stanisław Sobański. *Tamże* nr 22 s. 345—348.
14. Stanisław Staszic jako przyrodnik. *Tamże* nr 2 s. 15—16.
15. Stanisław Staszic jako przyrodznawca i pionier przemysłu górniczego, *Przyroda i Technika* R. 5: 1926 zesz. 6 s. 241—245.
16. Ś.p. Franciszek Ksawery Prauss. *Ziemia* R. 11: 1926 nr 3 s. 45—46.
17. Ś.p. Władysław Kiślański. *Tamże* nr 7 s. 112.
18. Kopalnie krzemienia w Wołkowyskiem. *Tamże* nr 11 s. 175.

* Pełniejszy spis publikacji R. Danysz-Fleszarowej z zakresu różnych dyscyplin przyrodniczych i humanistycznych zostanie opublikowany w „Pracach Muzeum Ziemi”. Por. przypis 3.

19. Charles Dolittle Walcott. *Przyroda i Technika* R. 6: 1927 s. 367—368.
20. O znakach hipsometrycznych, znajdujących się na mapie geologicznej Polski Stanisława Staszica. *Czasopismo Przyrodnicze* R. 1: 1927 zesz. 4 s. 120—122.
21. Ś.p. Władysław Szajnocha; Ś.p. Stanisław Nowakowski; Ś.p. Ludomir Sawicki. *Ziemia* R. 13: 1928 nr 20 s. 322—325.
22. O znakach hipsometrycznych, znajdujących się na mapie geologicznej Polski Stanisława Staszica. [W:] Stanisław Staszic. Lublin 1928 s. 247—250.
23. Uroczysty obchód 10-lecia Polskiego Towarzystwa Geograficznego. *Ziemia* R. 13: 1928 nr 6 s. 92—93.
24. Ś.p. Władysław Szajnocha; Ś.p. Ludomir Sawicki. [W:] Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Rok 1928. Warszawa 1929 s. 5.
25. Jubileusz Uniwersytetu Stefana Batorego. *Ziemia* R. 14: 1929 nr 20 s. 368.
26. Ś.p. Benedykt Dybowski. *Tamże* R. 15: 1930 nr 4 s. 79.
27. Polskie czasopiśmiennictwo geograficzne oraz geografia w polskim czasopiśmiennictwie. *Czasopismo Geograficzne* T. 10: 1932 zesz. 1—3 s. 63—88.
28. Z pyłu zapomnienia. *Wiadomości Muzeum Ziemi* T. 2: 1939 nr 1—2 s. 64—65.
29. Książka w okupowanej Warszawie. *Odrodzenie* R. 2: 1945 nr 10—12 s. 6.
30. Postępowa działalność W. Dokuczajewa i innych wybitnych uczonych ziemioznawców-demokratów rosyjskich w Polsce. *Wiedza i Życie* R. 11: 1952 nr 70 s. 1102—1108.
31. Twórca polskiego krajoznawstwa. *Turysta* R. 2: 1952 nr 4 s. 16.
32. Wybitni rosyjscy badacze Ziemi na wyższych uczelniach Królestwa Kongresowego w końcu XIX i początkach XX wieku. *Wiadomości Muzeum Ziemi* T. 6: 1952 nr 2 s. 412—423.
33. Zbiorowe wydawnictwo dzieł Dokuczajewa. *Tamże* nr 1 s. 194—196.
34. Wspomnienie o prof. E. Romerze. *Turysta* R. 4: 1954 nr 4 s. 4.
35. Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski oraz prac Polaków z zakresu nauk o Ziemi. Cz. 1. 1900—1950. T. 1 zesz. 1—2. (W układzie alfabetycznym). Warszawa 1957—1958 ss. XCIV, 478 + 624.
Por. poz. 38.
36. Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski oraz prac Polaków w zakresie nauk o Ziemi. Cz. 1. 1900—1950. T. 2 (układ rzeczowy). Zesz. 2: Geologia regionalna. Warszawa 1960 ss. XX, 778.
37. Kartka z dziejów polskiego czasopiśmiennictwa geologicznego. „Pamiętnik Górnictwa i Hutnictwa”. *Przegląd Geologiczny* R. 9: 1961 s. 440.
38. Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski. Cz. 1. T. 1: Uzupełnienia. Warszawa 1961 ss. 10.
39. Dwóchsetlecie pierwszej geologicznej syntezy Polski. *Przegląd Geologiczny* R. 10: 1962 nr 6 s. 296—297.
40. Najstarsza mapa geologiczna i najstarszy opis geologiczny Polski. Dwóchsetlecie. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej* Seria C zesz. 5: 1962 s. 79—86.
41. Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski oraz prac Polaków z zakresu nauk o Ziemi. Cz. 1. 1900—1950. T. 2 (układ działowy). Zesz. 2: Geologia stratygraficzna i paleogeografia. Geologia stosowana. Geologia ogólna, dynamiczna, geomorfologia. Krystalografia, mineralogia, petrografia, geochemia. Paleontologia. Mapy geologiczne samoistne i atlasy. Materiały do historii geologii i badań geologicznych w Polsce. Muzealnictwo, ochrona przyrody nieożywionej oraz reliktywów geologicznych. Wydawnictwa. Warszawa 1963 ss. V—VIII, 779—1496.
42. Nauki o Ziemi w czasopismach polskich w drugiej połowie XVIII wieku. *Prace Muzeum Ziemi* nr 8: 1966 s. 205—210.

43. Pierwsze oryginalne polskie prace geologiczne. *Przegląd Geologiczny* R. 14: 1966 nr 5 s. 218—220.
44. Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski oraz prac Polaków z zakresu nauk o Ziemi. Cz. 2, 1750—1900. Zesz. 1. Warszawa 1966 ss. 575.
45. Nauki o Ziemi i nauki biologiczne. [W:] *Walka o oświatę, naukę i kulturę w latach okupacji 1939—1944. Materiały z terenu m. st. Warszawy i woj. warszawskiego*. Warszawa 1967 s. 657—679.
46. Stanisław Staszic. [W:] *Dziewięć wieków geografii polskiej. Wybitni geografowie polscy*. Warszawa 1967 s. 179—195.
47. Pamiętnik Fizjograficzny (1881—1922). Monografia bibliograficzna. *Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej* Seria B zesz. 14: 1968 s. 257—315.
48. Nauki geologiczne Na Zjazdach Lekarzy i Przyrodników Polskich w latach 1869—1937. *Prace Muzeum Ziemi* nr 18 (w druku, wspólnie z J. Marosz).